

In Nederland verzamelde huiden van Roodkopklauwieren, ongedateerd (vogels 1, 3 en 5), 21 mei 1876 (vogel 2, te Valkenswaard) en 22 april 1862 (vogel 4) (Natural History Museum, Tring, Groot-Brittannië, 24 februari 2012, Justin J.F.J. Jansen)

Broedende Roodkopklauwieren in de Kempen in de 19^e eeuw

Justin J.F.J. Jansen

Een volledig overzicht van broedgevallen van Roodkopklauwieren in De Kempen is tot heden nog niet gepubliceerd, vanwege het ontbreken van gericht museum- en literatuuronderzoek. Dit artikel vat samen wat er met gericht onderzoek naar boven is gekomen. Verrassend was dat de soort een niet ongewone broedvogel was in het midden van de negentiende eeuw. Gezien de aandacht die in recente jaren gegeven wordt aan regeneratie van in het bijzonder laag- en hoogveen, is er een mogelijkheid voor de hervestiging van deze soort als broedvogel.

De Roodkopklauwier wordt de laatste jaren steeds frequenter waargenomen in Nederland, met bijvoorbeeld 11 vogels in april-juni 2021 (Groot et al. 2022). Echter het laatste (zuivere) broedgeval in Nederland vond plaats in 1956. Wellicht kan deze enigmatische soort profiteren van de beheermaatregelen die genomen worden in gebieden zoals het Bargerveen, of kan de soort zich in Zuid-Limburg vestigen waar de Grauwe Klauwier floreert (van Dongen 2009). Beide soorten Klauwieren komen naast elkaar voor (Voous 1960) dus bij

optimalisering van het habitat lijkt niets een hernieuwde vestiging in de weg te staan. In 2018 bouwde een mannelijke Grauwe Klauwier en een vrouwelijke Roodkopklauwier een nest aan de rand van de Groote Peel (Hustings 2021).

Materiaal en methode

Tijdens reguliere bezoeken aan regionale, landelijke en internationale musea, zocht de auteur frequent naar Roodkopklauwierenmateriaal. In diverse musea werd materiaal aangetroffen, namelijk in: Naturalis Biodiversity Center, Leiden, Zuid-Holland (hierna Naturalis), Booth Museum of Natural History, Brighton, Groot-Brittannië (hierna Booth Museum), University Museum of Zoology Cambridge, Cambridge, Groot-Brittannië (hierna UMZC), Natural History Museum, Tring, Groot-Brittannië (hierna NHMUK) en Manchester Museum, University of Manchester, Groot-Brittannië (hierna MMUM).

In literatuur werden de meeste verwijzingen gevonden in Wolley 1856, Oates & Reid 1905, van Erve et al (1967) en Jansen & Vlek (2010).

Resultaten

De resultaten zijn belangwekkend in Nederlands perspectief omdat er weinig data aanwezig zijn uit de rest van Nederland uit de negentiende eeuw. Er werd maar door weinig mensen verzameld, en voor Valkenswaard was er een uitzonderingspositie vanwege de valkenjacht waardoor er in het kielzog van valkeniers allerlei andere mensen meekwamen (van Oorschot 1974, Peels-Mollen 2021).

Het broeden in Nederland is in twee tijdsperiodes te verdelen, en wel in een negentiende en twintigste eeuw periode. In het midden van de negentiende eeuw werd door Engelsen veel in Nederland verzameld en vaak redelijk gedocumenteerd (Jansen & Vlek 2010, Jansen 2012). Van Erve et al (1967: 220) noemt 8 broedgevallen voor Noord-Brabant in de periode 1856-1910.

In de twintigste eeuw werden geen gevallen meer aangetroffen in De Kempen. In deze periode werd nauwelijks tot niet verzameld in Nederland, en het weinige wat verzameld werd ontbeert vaak documentatie.

Onderstaande gegevens zijn afkomstig uit Engelse collecties, vaak bijeengebracht door lokale mensen of Engelse verzamelaars.

1848

Het eerste verzamelde legsel is een legsel van twee eieren uit Valkenswaard uit de collectie van Edward Clough Newcome (Wolley 1856: 244). Newcome bezocht Valkenswaard meerdere malen als secretaris van de Britse equivalent van de Falconer's club (van Oorschot 1974). De eieren werden zeker in Valkenswaard of omgeving verzameld, maar mogelijk niet door Newcome zelf maar door Jan Bots of Adriaan Mollen, de lokale valkenier. De eieren resideren nu in het UMZC, en arriveerden hier via Alfred Newton.

Foto 1. Roodkopklauwier legsel, verzameld in 1851 te Valkenswaard, Noord-Brabant (University Museum of Zoology Cambridge, Cambridge, Groot-Brittannië, 10 mei 2006, JFJJ).

1851

Via Jan Bots arriveerden acht eieren, door Jan Bots bijeengebracht in Valkenswaard. Deze worden bewaard in UMZC (Wolley 1856: 244; zie foto 1).

1855

De Engelsman Joseph Baker bezocht Valkenswaard tussen 9 mei en midden juni, en ging huiswaarts met ongeveer zes legsels (samen 25 eieren, allen bewaard in UMZC; Wolley 1856: 243, Jansen & Vlek 2010). Echter een noot in het UMZC vermeldt bij 12 eieren dat deze uit separate nesten kwamen. Vijf eieren arriveerden via Alfred Newton, de rest van de eieren via Alfred Forbes Sealy in het UMZC.

Foto 2. Roodkopklauwier legsel (zie pijlen), verzameld door William Bridger in 1855 te Valkenswaard, Noord-Brabant (Manchester Museum, University of Manchester, Groot-Brittannië, 21 mei 2006, JFJJ).

In het MMUM resideren vier legsels (zeven eieren) gekocht in 1909 van Henry Eeles Dresser, die door William Bridger werden verzameld in 1855 in Valkenswaard (foto 2 toont hiervan 5 eieren). Bridger verbleef tussen 9 mei en 22 juli 1855 in Valkenswaard (Jansen 2012, 2013).

1856

In Leende werden door Baker drie legsels verzameld (allen op 12 mei) en één in Valkenswaard (25 mei, zie foto 3).

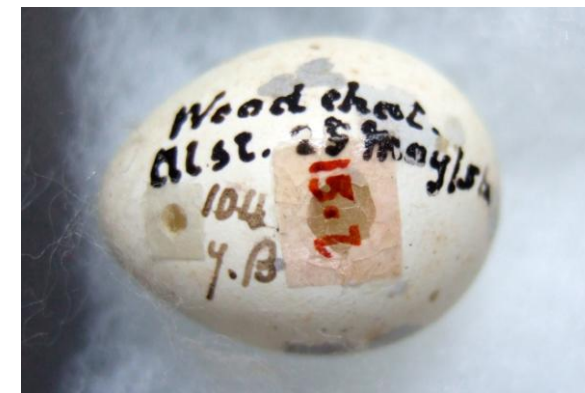

Foto 3. Roodkopklauwier ei, verzameld op 25 mei 1856 te Aalst, Noord-Brabant (University Museum of Zoology Cambridge, Cambridge, Groot-Brittannië, 10 mei 2006, JFJJ).

Uit alle nesten werd één ei meegenomen. Eieren uit Leende kwamen terecht in het Booth Museum via Percy Sanden Godman. Via Newton kwam het Valkenswaardse ei in het UMZC. Buiten Valkenswaard werden in Aalst 5 eieren gevonden door Baker op 25 mei 1856 (Wolley 1856: 244), nu in het

NHMUK uit de collectie van Osbert Salvin en Frederick DuCane Godman (Oates & Reid 1905: 280).

1860

Een vrouwtje en mannetje uit Valkenswaard, negen jongen en tien eieren (uit twee nesten) werden door Jan Jaspers en via Adriaan Mollen naar Naturalis gestuurd (correspondentiearchief Naturalis). Momenteel zijn nog vijf eieren van een legsel van 13 mei aanwezig (zie foto 4), evenals het adulte mannetje en vrouwtje (Jansen & Roselaar 2017: 77).

Foto 4. Roodkopklauwier legsel eieren verzameld op 13 mei 1860, 5 juni 1863 en 3 mei 1863 te Valkenswaard, Noord-Brabant (Naturalis Biodiversity Center, Leiden, Zuid-Holland, 13 november 2013, JFJJ).

1862

In totaal werden 15 adulten, één nest en 45 eieren naar Naturalis verzonden, bijeengebracht door Jan Jaspers en Adriaan

Mollen; een klein deel werd teruggestuurd omdat het bedorven was (correspondentiearchief Naturalis). Momenteel zijn hiervan in Naturalis vijf eieren van een legsel van 17 juni aanwezig, een mannetje verzameld op 20 juni, een vrouwtje verzameld op 24 juni (Jansen & Roselaar 2017: 77), en een mannetje verzameld op 22 april in Valkenswaard (Henry Seebohm collectie in NHMUK).

Foto 5. Roodkopklauwier huiden verzameld op 21 augustus 1860 te (Noordwijk (vogel 1), in 1860 te Valkenswaard, Noord-Brabant (vogels 2 en 3) en in 1862 te Valkenswaard, Noord-Brabant (vogels 4 en 5) (Naturalis Biodiversity Center, Leiden, Zuid-Holland, 13 november 2013, JFJJ).

1863

Er werden acht adulte vogels en 27 eieren uit vijf nesten naar Naturalis gestuurd, bijeengebracht door Jan Jaspers en Adriaan Mollen (correspondentiearchief Naturalis). Momenteel zijn hiervan in Naturalis twee legsel aanwezig, nl. van 3 mei (vier eieren) en 5 juni (vier eieren) (Jansen & Roselaar 2017: 77; zie foto 4).

1867

Vier eieren, verzameld in Nederland, resideren in Glasgow. Verdere details ontbreken, maar waarschijnlijk zijn ze uit de omgeving van Valkenswaard afkomstig.

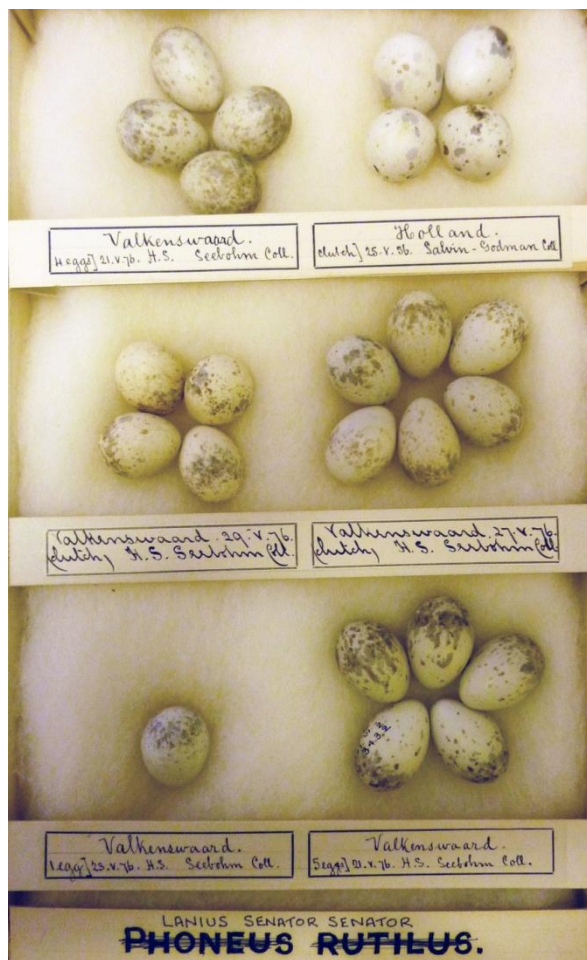

Foto 6. Roodkopklauwier legfels, verzameld door Henry Seebohm in 1876 te Valkenswaard m.u.v. het legsel rechtsboven (Natural History Museum, Tring, Groot-Brittannië, 14 januari 2014, JFJJ).

1876

Henry Seebohm en Charles Bygrave Wharton bezochten Valkenswaard (zie Jansen 2023a) en verzamelden hier 20 eieren uit vijf legfels (zie foto 6). Deze werden verzameld op 21 mei (twee legfels) en 23, 27 en 29 mei, allen te vinden in het NHMUK. Het grootste legsel had zes eieren (Oates & Reid 1905: 280, Jansen 2023a).

1879

Op 17 mei werd één adulte vogel waargenomen (Jansen 2023a).

Buiten genoemde legfels en huiden zijn er nog twee legfels uit de Sealy collectie in het UMZC afkomstig uit Valkenswaard waarvan het jaartal niet bekend is, maar meest waarschijnlijk uit 1855 van de hand van Baker. In het NHM is één legsel (vier eieren) aanwezig zonder jaartal uit de collectie Salvin-Godman. Ook zijn er in het NHMUK drie ongedateerde balgen (James Edmund Harting en twee uit de Salvin-Godman collectie, verzameld door Joseph Baker).

Twee verzamelde vogels worden genoemd in van Erve et al. (1967): één vogel verzameld in augustus 1850 te Valkenswaard en één verzameld op 2 juni 1863 te Berlicum (beide heb ik niet aangetroffen in 2004, 2005). In de collectie van de gebroeders van Dijck (woonachtig in

Dussen), waren twee mannetjes en twee jongen aanwezig. Deze staan op foto's uit 1935 van een diarama genomen in het 'Vogeltjesmuseum', Natuurhistorisch Museum van het R.K. Seminarie Beekvliet in Sint-Michielsgestel (zie ook van Erve et al 1967: 35). Een van de vogels is nog terug te vinden in Natuurhistorisch & Volkenkundig Museum Oudenbosch. De gebroeders van Dijck waren regelmatig eind negentiende en begin twintigste eeuw te vinden op de Oirschotse heide.

In augustus 1924 deelde Karel Mollen, een van de laatste valkeniers in Valkenswaard, aan Jac de Haan mede (correspondentie in het Gemeentearchief Weert) dat de Roodkopklauwier nog voorkwam, maar vermeldde niet of deze nog broedde, terwijl hij dit wel expliciet noemde bij andere soorten (Jansen 2023b).

Discussie

Het gebied rondom Valkenswaard werd gekarakteriseerd door een kleinschalige bebouwing gelegen tussen enkele grote, woeste gebieden. In het bijzonder werd de omgeving van de Turfbergsche Heide, Groote Heide en Nederheide bezocht door Valkeniers ten oosten van Valkenswaard. In 1864 was het gebied woest en was er nauwelijks een infrastructuur (Kuipers 2008). In 1898 (Caspers et al. 2005) was het

landschap al deel ontgonnen rondom Valkenswaard, zoals een stuk van de Turfbergsche Heide en Nederheide, en door de Turfbergsche Heide lagen enkele wegen.

Als we alleen al kijken naar het aantal paartjes Roodkopklauwieren die werden aangetroffen in Valkenswaard, en naar de beschikbaarheid van vergelijkbaar habitat, dan moeten er vele honderden paartjes aanwezig zijn geweest in Noord-Brabant en Limburg (en in het Belgisch deel van de Peel).

Dankwoord

Zonder de hulp van onderstaande mensen zou dit artikel nooit zo volledig kunnen zijn: Mark Adams, Robert Prys-Jones, Douglas Russell, Michael Walters † (NHMUK), Michael Brooke, Ray Symonds † (UMZC), Jan Hopstake (Oudenbosch), Peter Koomen (NMF Leeuwarden), Henry McGhie (MMUM) en Marie-Cecile van der Wiel (NBN Tilburg).

Literatuur

- Caspers Th., van der Leest A. & Stam H. (red) 2005. Grote historische topografische atlas van Noord-Brabant 1905. Tilburg.
- van Dongen R. 2010. 2010: Topjaar voor de Grauwe Klauwier in Limburg. *Limburgse Vogels* 20: 39-41.
- van Erve, F.J.H., Moller Pillot H.K.M., Wittgen A.B.L.M., Braaksma S., Knippenberg W.H.Th. & Langenhoff V.F.M. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Assen.
- Groot H., Schipper T. & Stork K. 2022. Recente Meldingen. *Dutch Birding* 44: 313-326.
- Hustings F. 2021. Verschenen of verdwenen. Ruim een eeuw Nederlandse broedvogels in beweging. Nijmegen.
- Jansen J. 2010. Een bijzondere collectie vogeleieren uit Limburg. *Limburgse Vogels* 20: 89-90.
- Jansen J. 2011. De vogelverzameling van Pastoor Beckers. *Limburgse Vogels* 21: 83-87
- Jansen J.J.F.J. 2012. William Bridger (1832-1870), collector of birds eggs in Australia and the Netherlands. *Archives of Natural History* 39 (1): 174-176.
- Jansen J.J.F.J. 2013. W. Bridger Egg Catalogue. *Bulletin of the Jourdain Society* 85.
- Jansen J.J.F.J. & Roselaar C.S. 2017. Bijzondere legsels uit Nederland in collectie van Naturalis Biodiversity Center. *Dutch Birding* 39: 73-80.
- Jansen J.J.F.J. 2023a. Henry Seebohm en William Eagle Clarke. Twee Engelse vogelverzamelaars in Oost-Brabant in de tweede helft van de negentiende eeuw. *Blauwe Klauwier* 49(2): 13-24.
- Jansen J.J.F.J. 2023b. Een interview met Karel Mollen in augustus 1926. *Blauwe Klauwier* 49(2): 25-26.
- Jansen J.J.F.J. & Vlek R. 2010. Joseph Baker. Een Engelse vogelverzamelaar in Nederland in het midden van de negentiende eeuw. *Limosa* 83: 176-182.
- Kuiper M. (red.) 2008. Topografische en Militaire Kaarten van het Koninkrijk der Nederlanden, 1:50.000, 1864. Heruitgave 2008. Landsmeer.
- Oates E.W. & Reid S.G. 1905. *Catalogue of the Collection of Birds' Eggs in the British Museum*. Vol 4. London.
- Peels-Mollen J. 2021. Karel Mollen de laatste valkenier. Valkenswaard.
- van Oorschot J.M.P. 1974. Vorstelijke vliegers en Valkenswaardse Valkeniers sedert de zeventiende eeuw. Tilburg.
- Voous K.H. 1960. *Atlas of European birds*. Londen.
- Wolley J. 1856. *Ootheca Wolleyana: an illustrated catalogue of the collection of birds' eggs*. Londen.

Justin J.F.J. Jansen, Naturalis Biodiversity Center, Postbus 9517, 2300 RA Leiden, Nederland, justin.jansen@naturalis.nl

